

Kristillisestä historiankäsitteestä

”Jumala kohtaa meidät luonnossa, elämämme kohtaloissa ja kansojen vaiheissa. Hän puhuu meille omassatunnossamme. Mutta erityisesti Jumala ilmaisee itsensä meille Pyhässä Raamatussa ja Vapahtajassamme Jeesuksessa Kristuksessa.”

Näin sanoo Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kristinoppi vuodelta 1948 kohdassa 4. *Miten Jumala ilmoittaa itsensä*. Näin minullekin opetettiin rippikoulussa yli puoli vuosisataa sitten. Niin opetin sitten itsekin rippikoulussa 1960-70-luvuilla. Jo varhaiskirkon isillä (esimerkiksi **Tertullianuksella**) oli käsite *luonnon kirja* (lat. *liber naturae*). Se tarkoittaa, että Kirjoitusten eli Raamatun rinnalla Jumala puhuu luonnossa kuin kirjassa ikään. Tämän rinnalle saksalainen **Johann Georg Hamann** (1730-88) toi käsitteen *liber historiae* 'historian kirja'. Hän tarkoitti sillä, että niin kuin Jumala puhuu luonnossa, niin hän – analogisesti - puhuu myös historiassa.

Kristillisessä teologiassa tätä puhetta on sanottu ”yleiseksi ilmoitukseksi” erotukseksi ”erityisestä”. Erityisessä ilmoituksessa Jumala esiintyy ja kohdataan henkilönä, minänä, jonka tuntemiseen se ihmisen saattaa. Yleinen ilmoitus sen sijaan ei sisällä ketään sanoilla puhuvaa minää. Se rajoittuu tiettyihin asioihin, ilmiöihin ja tapahtumiin, joiden voidaan ajatella olevan jonkun luontoa, historiaa ja ihmistä suuremman ja näitä ohjaavan tekoja. Hän itse ei kuitenkaan ole niissä tavattavissa henkilönä. Siksi niiden merkitys on Jumalan tuntemisen kannalta ikään kuin toisaalta alustava, toisaalta vahvistava: ne viittaavat tiettyyn suuntaan mutteivät vie perille. Siksi ne saavat ihmisen korkeintaan hapuilemaan ja aavistamaan mutteivät tietämään eivätkä tuntemaan. Niiden merkitys avautuu varsinaisesti vasta tuon Henkilön tuntemisesta erityisen ilmoituksen perusteella.

Klassinen esitys tästä on apostoli Paavalin Ateenan Areiopagilla *ex tempore* pitämä puhe, jossa hän sanoi muun muassa:

Jumala antaa kaikille elämän, hengen ja kaiken muun. Yhdestä ihmisestä hän on luonut koko ihmissuvun, kaikki kansat asumaan eri puolilla maan päällä, hän on säätänyt niille määräajat ja asuma-alueiden rajat, jotta ihmiset etsisivät Jumalaa ja kenties hapuillen löytäisivät hänet. Jumala ei kylläkään ole kaukana yhdestäkään meistä: hänessä me elämme, liikumme ja olemme. Ovathan muutamat teidän runoilijannekin sanoneet: 'Me olemme myös hänen sukuaan.' (Ap.t. 17:25-28.)

Paavali siis yhdistää ”luonnon kirjan” ja ”historian kirjan” ja edellyttää, että ihmiset ”lukevat” niitä ja etsiyvät siten oikeaan suuntaan. Samalla hän torjuu epikurolaisten kuulijoidensa (j. 18) käsityksen historian sattumanvaraisuudesta, kun heidän mielestään kaikki tapahtuu ”itsestään”, kirjaimellisesti ”automaattisesti”, ja kaikki koostuu atomeista. Paavalin stoalaisten kuulijoiden mielestä kaikki sen sijaan on kokonaisuus, ”ruumis”, ja koostuu tulesta. Näin Paavalia selitti itämainen kirkkoisä **Johannes Khrysostomos** (347-407). Jo 200-luvulla eKr apokryfinen Viisauden kirja (2:1-2) tunsu sattuma-ajattelun puhuessaan ”jumalattomista, jotka ovat liittoutuneet kuoleman kanssa” ja sanovat: ”Lyhyt ja surkea on meidän elämämme. - - sattumasta me olemme syntyneet, ja tämän elämän jälkeen me olemme, niin kuin meitä ei olisi ollutkaan.” Tällaisia historianfilosofia on siis ollut aina. Tässä on kysymys tietystä uskosta ja asenteesta, ei ainoasta oikeasta tiedosta.

Kristillinen usko antaa historiankin ymmärtämiseen trinitaarisen eli Jumalan kolmiykydestä avautuvan näkökulman. Isän, Luojan, Ylläpitäjän, Kaitsijan, toiminta näkyy erityisesti luonnossa ja ”kansojen vaiheissa” eli historiassa, joilla on tietty analoginen suhde keskenään: niin kuin luonto kertoo Luojustaan, niin historia kertoo Kaitsijastaan. Luonto on moraalisuuden ulkopuolella, mutta kansoissa on olennaista moraalii, yksilöiden ja yhteisöjen toiminta väärin ja oikein. Väärä moraalii

saa aikaan väärää toimintaa. Se puolestaan tuottaa kirousta ja kärsimystä yksilöille, syyttömillekin ihmisille, ja koko kansayhteisölle. Moraalisesti oikea toiminta tuottaa hyvinvointia ja ”siunausta” yksilöille, niillekin, jotka eivät ole sitä ”ansainneet”, ja koko kansayhteisölle. Moraalinen tarkastelu on kaikessa historiantutkimuksessa ydinasia. Yksittäisten henkilöiden ratkaisut vaikuttavat olennaisesti kansojen vaiheisiin

Itävaltalainen historioitsija **Wilhelm Bauer** (1877-1953) sanoo kirjassaan *Einführung in das Studium der Geschichte* (1921, 'Johdatus historian opiskeluun'), jota Suomessakin on luettu yliopistollisena kurssikirjana, ettei varsinainen *maailmanhistorian* käsite syntynyt antiikin Kreikan suurilla historioitsijoilla ennen Kristuksen syntymää – **Herodotoksella** (484–425), **Thukydidellä** (460–395), **Xenofonilla** (430–354), **Polybioksella** (203-120) - vaan Vanhan testamentin profeetoilla, erityisesti Danielilla. He tarkastelivat maailmantapahtumista kokonaisuutena, jolla on alkunsa ja loppunsa ja niiden välillä suuntansa ja tarkoituksensa. Tähän heitä ohjasi usko Jumalaan, kaikkivaltiaaseen kansojen kaitsijaan. Länsimainen käsitys historiasta olisi varmaan suunnattomasti suppeampi ja köyhempi ilman tätä ajattelua.

Isä kuitenkin tunnetaan henkilönä vain historiaan ihmiseksi tulleesta Pojasta, Jeesuksesta Kristuksesta. Hän ei ollut eikä ole vain henkiolento niin kuin Isä ja Henki vaan lisäksi lihaa ja verta, Jumalihminen. Siksi kristilliselle uskolle Jeesuksen historia (Iisuus) on ydinasia. Jeesuksen historia ja ihmis(t)en historia leikkaavat toisensa ja ovat toisilleen korvaamattoman tärkeitä. Kristillinen usko ei ole olennaisesti aatetta eikä tunnetta eikä runoutta, vaikka sillä nämäkin ulottuvuudet on, vaan se on samanaikaisesti historiallinen ja personaalinen asia, suhde historian henkilöön, joka on samalla ennen kaikkea historiaa, kaiken historian yläpuolella ja kaiken historian jälkeen. Sellaisena Jeesus, Jumalihminen, on ainutlaatuinen, kaikkiin ja kaikkeen vertaamaton, ja perimmältään historiantutkimuksen ja kaiken inhimillisen tutkimuksen tavoittamattomissa, vaikka hän siis on myös historiassa ja historiaa.

Kristillinen kirkko on Jumalan Kolmannen persoonan, Hengen, aikaansaannos historiassa. Siinä on sellaisia ulottuvuuksia, joihin varsinainen historiantutkimus ei pääse käsiksi, niin kuin Jeesuksen henkilössä jumaluus ja ihmisuus läpäisevät toisensa. Samalla kirkko koostuu ihmisistä, jotka ovat lihaa ja verta ja sellaisina fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten lakien alaisia. Kirkkoa voidaan ja täytyy tutkia ja selittää maallisena yhteisönä niin kuin muitakin ihmisyyhteisöjä. Samalla siinä kuitenkin on aineksia, jotka eivät selity tällä tavoin. Erityisesti sen lähtökohta on sen ulkopuolella, Jumalan sanassa. Jumalan sana ja Jumalan Henki motivoivat sen toimimaan myös sellaisilla tavoilla, joille ei ole selittävää vertauskohtaa eikä lainalaisuutta muissa yhteisöissä. Tämä toiminta on moraalista ja siten inhimillisesti arvioitavissa ja ”uskonnollista” tai oikeammin hengellistä: kirkko välittää Jumalan sanaa, joka puolestaan välittää ihmisille henkilökohtaisen yhteyden kolmiyhteiseen Jumalaan.

Raimo Mäkelä